

ALLE VERHALEN

Het tillenbeest

Zelden bezoek ik nog de ouderlijke woning. Maar als ik er kom, doet mijn moeder de deur open nog voor ik het koperen drukbelletje heb aangeraakt. Ik wist dat je zou komen, zegt ze, ga maar in de salon, ik kom zo met de koffie.

Haar armen zitten tot haar ellebogen onder het schuim van een overdadig sop. Ze komt uit de keuken, ze heeft mij dus niet zien aankomen. Ik moet inderdaad wel geloven dat ze van mijn komst op de hoogte was.

Ik zink weg in een monstreuze crapaud, uit een erfenis verkregen, met de geur van mijn gestorven grootouders er nog omheen. Oprechte herenbaai, een lang niet meer in zwang zijnd verdelgingsmiddel tegen insecten, een vleug lavendel.

Boven het buffet verzet hun portret zich vergeefs tegen de inwerking van het zonlicht. Iedere keer als ik het terugzie is het valer geworden. Alleen de volle fin de siècle-snor van mijn grootvader blijft even donker, trekt de verhoudingen scheef tussen de tonen onderling. Op den duur zal het de indruk wekken of hij er kunstmatig op is aangebracht.

Hij heeft de lichte ogen en het zorgelijk gefronste voorhoofd van een dwangneuroticus. Mijn moeder vertelde vroeger, dat als hij thuiskwam, mijn oma zei: 'Gauw de kopjes goed!' De kinderen zorgden er dan voor dat de motieven op de kopjes precies stonden boven die op de schoteltjes. Hij

kwam binnen, groette niemand, loerde alleen naar de kopjes. Dan pakte hij z'n krant, keek, voor hij zich in de crapaud liet zakken, de zitting na of er zich geen pluisjes op bevonden. Ik kijk hem aan. Hij kijkt niet naar mij, maar naar de fotograaf. Je bent doodgegaan aan de kanker, denk ik. Je hebt je voortgeplant. Ook ik zal doodgaan aan kanker. Het gezwel valt niet ver van de boom. In het ziekenhuis kreeg hij eerst een buisje in zijn onderlijf voor zijn ontlasting. Maar toen de ziekte zijn buikholte met woekerende zwammen vulde, kwam er een heel rioleringsnet naast hem in bed te liggen. Er was geen houden meer aan. Toch heeft hij een uur voor zijn sterven nog ruziegemaakt met de verpleegster omdat ze de bloemen die ik hem gebracht had niet in het midden van het tafeltje zette.

Wat zit ik hier als een vreemde in dit vertrek. Als ik een belastingambtenaar was die hier kwam om tot betaling aan te manen, zou ik alles niet ongeïnteresseerder kunnen opnemen. Toch zat ik als kleuter onder deze tafel en keek door de franje van het tafelkleed naar de lucht waar een zilveren sigaar door gleed. Iedereen liep haastig naar buiten. Er werd geschreeuwd: 'De Graf Zeppelin!' Daarna was het blauw van de lucht zo vreemd leeg, of alles wat een kind zich daarin voor kan stellen met die vreemde augurk verdwenen was. En nu zie ik het Vrijheidsbeeld voor me, en wolkenkrabbers. Dat zal ik van een foto uit de krant onthouden hebben.

Op het zwartgelakte harmonium ligt nog dezelfde roze loper. Maar verbleekt en gekrompen door het wassen. De uiteinden van de toetsen steken er buiten, als een verlegen kind dat zijn onderlip naar binnen bijt. Toch is er in dit vertrek een voorwerp dat mij met angst vervult, waarnaar ik aarzel te kijken. Mijn blik gaat er langzaam heen. Over het versleten perzisch tapijt, langs de zijkant van de schoorsteenman-

tel omhoog. In de pauwenveren vind ik uitstel. Het blauw blijft fel, of worden ze vernieuwd van tijd tot tijd? Dan springt mijn blik een halve meter naar rechts. Het tillenbeest! Mannen met mannen schandelijkheid bedrijvend. Als een steen geworden uitdaging aan Paulus ligt daar voor de statenbijbel een sfinx in rood marmer, zwart dooraderd. Het leeuwinnenlichaam is kundig en met begrip voor de anatomie gehouwen. Het Griekse godinnengelaat heeft de starre uitdrukking die het een geheimzinnige zielloosheid verleent. Op de voorpoten rusten een paar volle borsten, waarvan de welgevormde gelijkmatigheid nog eens ten overvloede komt bewijzen dat hier slechts een kundig decorateur aan het werk is geweest. Het zijn deze lichaamsdelen die het mythologisch wezen aan zijn naam hebben geholpen: het tillenbeest.

Moet je hem niet aan de tillen nemen, vroeg mijn vader aan mijn moeder als er weer een baby schreeuwend van honger in de wieg lag. Ik heb het altijd in verband gebracht met optillen, dragen. Wij zijn thuis orthodox. Ik heb mijn moeder dus nooit anders gekend dan zwanger en zogend. Ze had heel wat te tillen. Multatuli zou ze kunnen zeggen.

Van de rijkversierde schoorsteenmantel van een achttiende-eeuws kasteel bij ons in de buurt had ik het beest op een stormachtige herfstmiddag van het laatste oorlogsjaar overgebracht naar deze middenstandskamer. Het kasteel was plotseling verlaten omdat de Duitsers die er waren ondergebracht naar het oostfront vertrokken waren. Mijn zuster leed aan de wellustziekte. Ze leefde niet met één Duitser, maar met hele troepen tegelijk. Als zij een kazerne of kamp binnenkwam schopte ze haar broek uit, die weldra in de mast wapperde. Ze ging van hand tot hand, werd doorgegeven als een besmettelijke ziekte. Ik wist dat zij sinds korte tijd tot de

accommodatie van het kasteel behoorde. Toen de Duitsers vertrokken ging ik erheen, omdat ik dacht dat men haar mischien achtergelaten had zoals men vaste wastafels en toiletten achterlaat. Thuis kwam zij niet meer. Mijn vader had haar de toegang tot de woning ontzegd. In het kasteel was zij niet. Wel hing in een duister portaal aan een vergeten kapstok een oude versleten regenjas van haar. In een van de zijzakken vond ik een briefje. Denk aan P.R., hij is gevaarlijk, stond erop. Dat het mijn initialen waren heb ik altijd als louter toeval beschouwd.

Ik liep door grote hoge zalen waarvan de wanden bedekt waren met gobelins. De Duitsers hadden er grote stukken uitgesneden. Waar eens een vluchtend hert of een wild zwijn gestaan had, steigerde een paard met ruiter voor een wak van kalk en baksteen. Een minnaar maakte een hoofse buiging voor een zuiver vierkant. De schoorsteenmantel lag vol met stroken linnen. Toen zag ik ineens de beide sfinxen die koel en zelfbewust in de ravage lagen. Het kostte niet veel moeite er een los te maken. Thuis werd er erg om gelachen. Mijn moeder geneerde zich voor de weelderige voorgevel. Het tillenbeest, zei iemand. Het tillenbeest, zei toen iedereen.

De volgende dag ging ik met een vriend het pendant halen. Die vriend was een bleke donkere jongen, aan wie het lezen van de poëzie van Piet Paaltjens niet was voorbijgegaan zonder sporen in zijn gelaatstrekken achter te laten. Met moeite kon ik hem ertoe krijgen mij door een kelderzaam te volgen het kasteel in. Maar toen we eenmaal de sfinx hadden losgebroken werd zijn enthousiasme zo groot dat hij ook een geweldige ovale spiegel in een pompeuze vergulde lijst van de wand ging halen. Ik stond voor het raam en keek naar het zwarte water van de slotgracht. Het was zó

rimpelloos dat het leek of het bevroren was. De weerspiegeling van een rank ijzeren bruggetje werden krullen die een schaatsenrijder er feilloos in had getrokken. De nevel kwam uit de sloten opzetten als het schuim op een glas bier.

Buiten het kasteel bleek dat de spiegel te zwaar was, dat we hem om beurten zouden moeten dragen. Ik besloot het tillenbeest zolang in het bos achter te laten. Terwijl mijn vriend wachtte, leunend op de spiegel als een ridder op zijn schild, liep ik tussen de bomen door naar een kuil die bedekt was met dorre bladeren. Ik stootte het zware stuk marmer van mij af. De stront spatte omhoog. In de krater die het tillenbeest in de stinkende bruine massa had geslagen zag ik het half verteerde gelaat van mijn zuster, zwart als de geprepareerde huid van een indianenhoofd. Even maar. Toen stroomde de logge massa terug. Ik stond ademloos aan de rand van de latrine. Mijn haren leken recht op te staan tot in de kruinen van de bomen waar de reigers hun blauwe haat tegen het bos uitspuwden.

Mijn moeder komt binnen met de koffie, zet de kopjes op de lage tafel. Ik pak het kopje van het schoteltje en drink. Dan zet ik het neer en kijk haar aan. Ik zie haar onrustige blik en draai het kopje, zodat de motieven erop boven die op het schoteltje komen te staan.

Gezinsverpleging

Jij kon het ook niet helpen, Marie. Het was in het brein opgekomen van de geneesheer-directeur. Een brein vreemder en zachtzinniger dan dat van zijn meest verwaterde patiënten die met reusachtige waterhoofden in plassen van urine en speeksel leefden als absurde moeraswoekeringen. Of met hun hersens als grijze adders om het hoofd als verdronken Medusa's in een bad van lauwe melk kronkelden. Nee, jij kon het niet helpen. Jij niet en je medepatiënten niet die 's ochtends scheef en binnensmonds vloekend het gesticht uitzwermden het dorp in en in de huizen verdwenen.

Jullie brachten er raar gelach, gekwijn, prehistorische waggelgangen en wonderlijke danspasjes. Je gezicht was hobbelig als een opgebroken landweg en kersrood, als had de schepper een excuus gezocht voor zo'n aangezicht. Men moet het ijzer smeden als het heet is.

Ik was toen twaalf jaar. Toen ik uit school kwam wachtte mijn moeder me bij de deur op.

'Er is iemand binnen waar je maar niet al te veel notitie van moet nemen,' zei ze. 'Een bijna genezen patiënt van het gesticht, die, voordat ze haar plaats in de maatschappij weer gaat innemen, aan de omgang in een normaal gezin moet wennen. Het is onze christenplicht die mensen daarbij te helpen. Zodoende hebben je vader en ik besloten Marie in huis te nemen voor een poosje.'

Ik had de avond tevoren aan de deur staan luisteren en wist dat de acht gulden per week die als vergoeding betaald werden erg welkom waren.

Toen ik de serre binnenkwam zat ze in een hoek op een rieten stoel met een bak aardappelen op haar schoot. Razendsnel gingen haar handen tekeer, en ploemp, sprong er een geschilde aardappel – die even grauw gebleven was als in de schil – van haar kleiige handen in de emmer met water naast haar. Ze had een felgekleurde jurk aan met waterige bloemmotieven, en mouwen tot halverwege haar bovenarmen. Maar het patroon van haar jurk scheen zich in mineur op de rest van haar armen voort te zetten, want die waren overdekt met grillige geelbruine vlekken. Toen ik op haar toeliep – ik dacht niet beter dan dat ik mij beleefd voor te stellen had – hief ze haar rode wrattige gezicht naar mij op, en het scheen nog roder te worden als om mij af te schrikken, dacht ik. Zoals vuurbuikpadden hun felgekleurde buik tonen als er gevaar dreigt. Door een rond ijzeren brillettje keek ze me argwanend aan.

‘Sta daar niet zo naar me te loeren, ik ben niet mal,’ zei ze met een hoge stem waarin een vreemde bijklank meetrilde, als had ze bij het spreken een leeg conservenblik onder haar mond gehouden zoals wij wel deden als we radiomannetje speelden.

Ze boog meteen weer haar hoofd en schildte verwoed door. Ik bleef verlegen nog wat in de serre drementelen, keek naar haar vettige haren die boven de oren waren afgeknipt, vijftien jaar voordat Parijs het voorschreef. Daarna rende ik tot achter in de tuin en kroop tussen de manshoge springbalsemien. Maar ik hield nauwlettend de serre in het oog terwijl ik met een roestig scheermesje de roze holle steel van een springbalsemien bij kleine stukjes afsneed totdat de

steel niet sterk genoeg meer was en de plant knakte.

Mijn oudste zuster kwam uit de keuken, liep de serre in en pakte de emmer naast Marie weg. Daarna griste ze de bak met ongeschilde aardappelen en schillen van haar schoot en liep ermee weg. Ze sprak geen woord tegen Marie die werkeloos met het aardappelmesje in haar hand geklemd bleef zitten. Op het stoepje voor de keukendeur zette mijn zuster de emmer neer. Ze haalde ongeschilde aardappelen uit de bak en gooide die in de emmer. Daarna pakte ze de emmer weer op en liep ermee de keuken in. Even later kwam mijn moeder uit de keuken met een vergiet met geschilde aardappelen, maar bovenop lagen ongeschilde. Ze liep hijgend de serre in.

‘Wat is dat nou,’ hoorde ik haar zeggen. ‘Als je soms denkt dat je zo vlugger klaar bent. Maar wij zijn hier niet gek, denk dat niet, we hebben geen zand in onze ogen.’

Ze zette het vergiet voor haar neer en ging weer naar de keuken. Marie zat daar nog, alsof ze erop had zitten wachten, met het aardappelmesje in haar hand. Ze pakte de ongeschilde aardappelen en legde ze in haar schoot. Toen ze klaar was, pakte ze haar rok bij de zoom beet om de schillen niet te verliezen, liep de tuin in en liet haar jurk los zodat de schillen voor haar voeten in de aarde vielen. Terwijl ze terugliep naar de serre zag ik hoe krom en scheef ze was als een zieke boomstam, en dat ze een klein bocheltje tussen haar nek en schouderbladen angstvallig met zich meedroeg.

De eerste weken merkte ik niet veel van haar aanwezigheid in ons huis. Ze zat stilletjes in de serre, schildte er in razend tempo aardappelen of zat werkeloos, met haar handen in haar schoot naar een bepaald punt op de vloer te staren. Als ik haar toevallig op de gang tegenkwam, drukte ze zich zó dicht tegen de muur dat ik dacht dat er zich een holte in

de kalk moest bevinden waar haar bocheltje in paste. Alleen gedurende het eten was iedereen zich haar aanwezigheid pijnlijk bewust. Niemand durfde naar haar te kijken om zijn eetlust niet te bederven. Haar mond deed me aan een stoofpeer in gelei denken, een zogenaamd roodkokertje. Ik denk vanwege de kleur van haar tandvles en het kwijl dat bij het eten altijd overvloedig rond haar mond stond. Ze nam geen gewone happen, ze stak de vork met eten tot de steel in haar mond, drukte hem tegen haar verhemelte en trok het metaal langs haar boventanden naar buiten zodat het eten achterbleef. Ook hoe het voedsel rijkelijk met speeksel vermengd in haar mondholte heen en weer tolde totdat het met een klokkend geluid in haar keelgat verdween trachtte zij niet voor ons verborgen te houden. Ondanks haar langzame eten stoorde zij erg onder het bijbellezen door schokkend te hikken en hoge welluidende boeren te laten alsof zij had zitten schrokken. Mijn vader fronste zijn wenkbrauwen, wij konden ons lachen maar nauwelijks onderdrukken. En zelfs mijn vader kon zich soms niet helemaal goed houden, zodat de muren van Jericho met een glimlach omvielen. Toch heeft hij haar er nooit een opmerking over gemaakt.

Slechts één keer heb ik gemerkt dat iets van het voorgelezene tot haar doordrong. Dat was toen mijn vader las: 'En God sloeg Nebukadnezar met krankheid des geestes, zodat hij gras at met de beesten des velds buiten de poorten der stad.' Toen zag ik tranen langs haar wangen lopen. Maar misschien is het suggestie geweest en zweette ze alleen maar.

Toch was er sinds de komst van Marie iets veranderd in huis dat ik niet kon verklaren. Alsof een golf van haat en liefdeloosheid het overspoelde. Er gebeurden vreemde dingen. Ik hoorde mijn zuster woedend huilen op haar kamer en